

Ogólnopolska konferencja naukowa „Język a socjum II – funkcjonowanie języka w przestrzeni społecznej”, Toruń, 18-19 czerwca 2009 r.

W dniach 18-19 czerwca 2009 r. Wydział Filologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zorganizował drugą ogólnopolską konferencję naukową z cyklu „Język a socjum”. Tegoroczne spotkania poświęcone zostało funkcjonowaniu języka w przestrzeni społecznej. Konferencja adresowana była do młodych pracowników naukowych – doktorantów, asystentów i adiunktów, których zainteresowania badawcze skupiają się wokół języka jako środka komunikacji społecznej oraz jako narzędzia kształtującego i organizującego świadomość masową.

Obrady w pierwszym dniu konferencji rozpoczęły referaty plenarne. Izabela Jędrzejowska (Uniwersytet Wrocławski) w swoim wystąpieniu podjęła próbę odpowiedzi na pytanie: *Euro-English – wspólny język przyszłej Europy?* Jak podkreśliła prelegentka, języki robocze UE nie są w stanie sprostać obecnym potrzebom komunikacyjnym na szczeblu europejskim, zaś jedynym rozwiązaniem jest ukształtowanie się języka specjalistycznego (technolektu), który będzie jednocześnie wspólnym językiem zjednoczonej Europy. Kształtowanie się takiego wspólnego dyskursu już się co prawda rozpoczęło, jednakże zważywszy na jego ograniczoną leksykę i gramatykę, opisywanie go w kategoriach niezależnego języka uznać należy za przedwczesne.

W drugim z referatów plenarnych Szymon Marciniak (UMK Toruń) podjął problematykę uprzejmości w dys-

kursie naukowym, prezentując studium form uprzejmościowych, wykonane na podstawie wybranych artykułów naukowych, z perspektywy socjolingwistycznej. Analiza przeprowadzona została na korpusie składającym się z artykułów naukowych w języku angielskim z dziedzin zajmujących się ewolucją człowieka i języka, przy zastosowaniu nomotetyczno-indukcyjnej metody badawczej. Jej celem jest odnajdywanie ogólnych praw obowiązujących w dyskursie społeczności naukowej. W efekcie przedstawione zostały dominujące formy uprzejmościowe wraz z motywacją ich użycia w tekstach.

W dalszej części konferencji obrady kontynuowano w ramach równoległych sesji tematycznych. W panelu pod hasłem *Język i polityka* Adam Jaskólski (UMK Toruń) przedstawił referat poświęcony mechanizmom przekazywania ukrytych treści perswazyjnych w dyskursie politycznym. Prelegent przedstawił m.in. typologię jednostek leksykalnych, które w dyskursie politycznym występują najczęściej i stanowią mechanizm przekazywania niejawnych informacji perswazyjnych. Co ważne, przy analizie presupozycji leksykalnych uwzględniony został podział spektrum politycznego na podmiot obecnie rządzący oraz podmioty opozycyjne względem niego. Podjęta została również próba odpowiedzi na pytanie, jakie typy wypowiedzi najbardziej nadają się do tego, by przekazywane w nich informacje, za pomocą wymienionych mechanizmów, można uznać za rzeczywiście ukryte. W dalszej części panelu Kamila Kwiatkowska (UMCS Lublin) podjęła próbę rozstrzygnięcia

kwestii: *IV RP – byt magiczny czy rzeczywistość?* Jak podkreśliła referentka, język, którym się posługujemy, nie tylko determinuje nasz sposób myślenia i kategoryzowania świata, ale ma również moc interpretacji i kreacji rzeczywistości. Świat kreowany w wypowiedziach polityków jest zdeterminowany ideologicznie i częstokroć ma niewiele wspólnego z rzeczywistością. Jeszcze do niedawna polska scena polityczna zdominowana była przez idee IV RP. Mimo iż nie została ona usankcjonowana na drodze formalnoprawnej, to jej zwolennicy mówili o niej tak, jakby była bytem realnym. W referacie zaprezentowana została analiza wypowiedzi polityków Prawa i Sprawiedliwości z lat 2003-2007. W kolejnym wystąpieniu Piotr Zemszał (UMK Toruń) omówił kwestię pragmatyzmu a rytualności tzw. nowomowy na materiałach sowieckiej gazety „Prawda”. Rytualność jest jedną z cech dyskursu ideologicznego (tzw. nowomowy) wymienianych przez Michała Głowińskiego. Jak podkreślił prelegent, rytualność i pragmatyzm, jako istotne cechy dyskursu komunistycznego, nie budzą na ogół wątpliwości, ale znacznie bardziej interesujące jest zagadnienie ich wzajemnego stosunku. W związku z tym P. Zemszał starał się w swoim wystąpieniu odpowiedzieć na pytanie, czy rytualność i pragmatyzm są sprzeczne, czy raczej funkcjonują jako zasady organizujące wypowiedzi na zupełnie różnych poziomach?

Wystąpienia prezentowane w panelu równoległym dotyczyły języków mniejszości. Michał Głuszkowski (UMK Toruń) podjął problem zależności między dwujęzycznością i dwukulturowością na przykładzie społeczności

Rosjan – staroobrzędowców w Polsce oraz potomków polskich osadników na Syberii. W latach sześćdziesiątych XX w. James Soffietti odnosząc się do problemu wzajemnych relacji bilingwizmu i biculturalizmu, zauważył, że zjawiska te nie zawsze się pokrywają. W ramach jednej kultury mogą funkcjonować różne języki, a jednocześnie przedstawiciele kilku kultur mogą posługiwać się tym samym językiem. Z dwujęzycznością związane jest zjawisko interferencji językowej, czyli odchylenia od norm któregoś z języków używanych przez osobę dwujęzyczną. Bilingwizm o dużym nasileniu interferencji może prowadzić do powstania nowego, mieszanego języka, który jest zbudowany z elementów dwu kodów, ale rządzi się własnymi prawami. Jak zauważył prelegent, kiedy wspominamy o nowych, mieszanych systemach językowych, pierwsze skojarzenia prowadzą do języków pidgin oraz kreolskich. Jednak, aby można było mówić o zjawisku pidginizacji lub kreolizacji w polskiej wsi na Syberii, musiałoby ono dotyczyć języka przejmowanego, czyli rosyjskiego, a u staroobrzędowców w Polsce – polszczyzny. Tymczasem w obydwu przypadkach zmiany dotyczą języka mniejszości. Dlatego też dla określenia ich sytuacji językowej adekwatniejsze wydaje się być pojęcie hybrydyzacji. W dalszej części tego panelu Dorota Paśko (UMK Toruń) przedstawiła referat dotyczący funkcjonowania gwary wyspowej w warunkach polsko-rosyjskiej dwujęzyczności mieszkańców Wierszyny na Syberii. Materiał językowy zbierany był metodą wywiadów i nagrań w trakcie ekspedycji dialektologicznej na przełomie

lipca i sierpnia 2008 roku. Wierszyna to polska wioska położona około 130 km na północ od Irkucka, powstała w latach 1910-1911 w wyniku dobrowolnego osadnictwa rolników i rzemieślników z obszaru Zagłębia i Małopolski. Wierszynianie używają dwóch kodów językowych: polskiego i rosyjskiego. Celem analizy zebranego materiału było ukazanie istotnego wpływu języka rosyjskiego na dalszy rozwój polskiej gwary mieszkańców Wierszyny. W kolejnym wystąpieniu Magdalena Ziółkowska (UMK Toruń) scharakteryzowała napisy nagrobne na starowierskich mogiłach w Polsce jako źródło informacji o sytuacji językowej grupy. Staroobrzędowcy trafili w okolice Suwałk i Augustowa w drugiej połowie XVIII w. W latach 30. XIX w. część z nich przeniosła się na Mazury. Według ustaleń Irydy Grek-Pabisowej posługiwali się oni jedną z gwar nowogródzko-pskowskich. Współcześnie staroobrzędowcy z Suwalszczyzny i Ziemi Augustowskiej są bilingwami. W starowierskich wsiach, w rozmowach z współwyznawcami, używają gwary pskowskiej, zaś do komunikacji z innowiercami – polskiego języka literackiego lub jego lokalnego wariantu. Starowiercy z Mazur do końca II wojny światowej byli wielojęzyczni, w rozmowach ze współwyznawcami używali gwary pskowskiej, z administracją – urzędowego języka niemieckiego, z polskimi sąsiadami – gwary mazurskiej. Dwujęzyczność i wielojęzyczność na Mazurach oraz zmiany zachodzące w rosyjskiej gwarze starowierców wyraźnie odzwierciedlone są w napisach nagrobnych. Na starowierskich mogiłach w Polsce znajdują się napisy cerkiewnosłowiańskie, rosyj-

skie, polskie, niemieckie i mieszane. Epitafia zapisane są w różnych alfabetach: cyrylicy, grażdancie, łacinie. Na mogiłach ośrodka mazurskiego znaleźć można także elementy pisma runicznego, którym w średniowieczu posługiwały się plemiona germańskie.

Obrady pierwszego dnia konferencji zakończył panel, w którym prezentowano *varia*. I tak Magdalena Pancewicz-Puchalska (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła referat pt. *Walki klas – walki klasyfikacji. Kilka refleksji Pierre'a Bourdieu o władzy symbolicznej w przestrzeni społecznej*. Prelegentka omówiła krytykę wizji społecznej przestrzeni autorstwa Marksa, której dokonał Bourdieu, w tym: obecności w tejże wizji poglądów na zjawiska językowe i procesy symboliczne. Odniosła się również do dokonanej przez Judith Butler krytyki rozdziału tego, co społeczne, od tego, co językowe, który przyjmuje Bourdieu w swojej koncepcji władzy i przemocy symbolicznej. Mimo że podkreśla on znaczenie walk symbolicznych, to językowi przypisuje w nich ograniczoną rolę. Warto więc, zdaniem referentki, zastanowić się nad przyczynami oraz konsekwencjami tego rozdziału. W kolejnym wystąpieniu Patrycja Rozbicka (Uniwersytet Wrocławski) podjęła kwestię ksenofobii i rasizmu w wierszu Juliana Tuwima *Murzynek Bambo*. Rui Carlos Ferreira z Mozambiku opublikował rozprawę, w której do sporu o stereotypowe myślenie o Afrykanach włącza Murzynka Bambo z wiersza Tuwima. Postać ta, zdaniem autora tekstu, utrwalała przez pokolenia obraz *Murzyna* jako człowieka gorszego ze względu na kolor skóry. Ferreira sugeruje zmianę nazew-

nictwa na *Afrykanin*, *Czarnoskóry*, *Ciemnoskóry*. Jednakże, jak podkreśliła referentka, nie wprowadza on w tej sferze innowacji, bowiem znamy rozmaite określenia człowieka o czarnej skórze. Problem istnieje w dewaluacji niektórych z nich, szczególnie słowa *Murzyn*. Zdaniem psychologów społecznych genezy stereotypów powinniśmy szukać w postrzeganiu pewnej grupy osób z pozoru posiadających wspólne cechy jako jednej całości. W dalszej części obrad Ewa Gładys (KUL Lublin) przedstawiła funkcjonalno-stylistyczną analizę sloganów reklamowych, ujmując teksty reklam jako źródło manipulacji psychiką konsumenta. Celem referatu było wprowadzenie w problematykę retoryki reklamy w oparciu o przykłady ukraińsko- oraz polskojęzycznych sloganów reklamowych. Do najczęściej stosowanych środków stylistycznych należą: epitet, porównanie, metafora, metonimia, synonimia, powtórzenia, aliteracja, inwersja. Prelegentka zarysowała również kwestię manipulacji ludzką psychiką poprzez środki językowe oraz roli presupozycji pragmatycznej w omawianym obszarze komunikacji. W ostatnim wystąpieniu Beata Kłos (Akademia Pomorska w Słupsku) starała się odpowiedzieć na pytanie: *Język tabloidu „Fakt” – odbicie współczesnej polszczyzny Polaków?* Dla badacza języka prasa stanowi lingwistyczną skarbnicę. Dziennika „Fakt” jest przykładem tzw. żółtej prasy wykształconej u progu XX w., której szczególną cechą jest uproszczenie języka oraz wizualizacja tekstu. W „Fakcie” styl potoczny zastępuje styl dziennikarski, w którym nie powinny znajdować się wyrazy i wyra-

żenia oceniające, impresywne. Zjawiskiem bardzo charakterystycznym dla omawianego tygodnika jest m.in. brutalizacja i wulgaryzacja wypowiedzi. Analiza języka „Faktu”, w zamierzeniu referentki, miała posłużyć określeniu socjokulturowej funkcji tabloidów oraz próby odpowiedzi na pytanie, czy język prasy jest odbiciem polszczyzny używanej na co dzień przez większość Polaków?

W drugim dniu konferencji obrady rozpoczął panel poświęcony emocjom w języku. Emilia Wojcieszek (UWM Olsztyn) przedstawiła referat na temat ekspresji werbalnych i niewerbalnych w codziennych interakcjach. Podstawową funkcją, jaką pełnią sygnały niewerbalne, jest wyrażanie emocji nadawcy w stosunku do odbiorcy i środowiska zewnętrznego. Za pomocą wypowiedzeń nadawca manifestuje również swój stosunek do treści, o której mówi. Celem referatu była analiza około dwustu sytuacji komunikacyjnych, w których interlokutorzy poprzez wypowiedzane frazy, jak i towarzyszące im sygnały somatyczne, wyrażają określone emocje. Pod uwagę wzięto przede wszystkim zachowania kinetyczne i haptyczne, ponieważ to właśnie w nich najbardziej dają się uwidocznic emocje, zaś materiał badawczy został zaczerpnięty z internetowych korpusów języka PWN oraz IPI PAN.

W dalszej części obrad Paulina Lenkiewicz (Uniwersytet w Białymstoku) analizowała funkcję przydawki jako podkreślenie emocjonalnego nacechowania nazw osób w powieści Kornela Makuszyńskiego *Szatan z siódmej klasy*. Referat był próbą socjolingwistycznej analizy powieści

pod kątem formuł służących wskazywaniu bohaterów literackich. Przedstawiono opis społecznej sieci komunikacyjnej, w której poszczególne członkowie wspólnoty komunikacyjnej – w zależności od typu kontaktu oraz pełnionych przez nich ról społecznych – wybierają odpowiednie zachowania językowe. Analizie poddane zostaną środki językowe, które tworzą w powieści typ komunikacji bezpośredniej, spontanicznej, nieoficjalnej, typowej dla środowiska szkolnego i rodzinnego. Głównym celem referatu było wykazanie, w jaki sposób leksyka nacechowana emocjonalnie, wzbogacona o przydawkę wartościującą, wpływa na obrazowość i metaforyczność tekstu powieści oraz na ile służy ona nazywaniu rzeczy, na ile zaś ekspresji i zabawie językowej.

Panel równoległy drugiego dnia obrad poświęcony został stereotypom oraz problematyce genderowej. Emilia Kubicka (UMK Toruń) przedstawiła referat pt. *Słownik a socjum. Stereotyp słownika w Niemczech – wprowadzenie*. Pomysł badania stereotypu słownika w tekstach literackich zrealizował ponad dwadzieścia lat temu Hans Josef Hausmann. W 2004 roku w „Pracach Filologicznych” ukazał się artykuł Mirosława Banki *Popularne słowniki w popularnej prasie*, w którym autor przeanalizował teksty recenzji prasowych dotyczących dzieł leksyko-graficznych Wydawnictwa Naukowego PWN. Praca ta stała się dla prelegentki inspiracją do badań podjętych przeze mnie na niemieckich korpusach (www.dwds.de, www.ids-mannheim.de). Eksцерpcji poddane zostały teksty z prasy codziennej. Były to głównie recenzje słowników albo teksty pole-

miczne, w których słowniki przywoływano jako autorytety. Znaczną grupę stanowiły artykuły omawiające przeprowadzaną w tym czasie reformę ortografii w krajach niemieckojęzycznych. Z przeprowadzonych badań wynika, iż stereotyp słownika w Niemczech nie odbiega zbyt od stereotypu słownika w innych krajach europejskich. Widziany jest on jako skarbiec oraz autorytet. Kolejne wystąpienie zatytułowane było *O przelamywaniu stereotypów językowych, czyli jak ksiądz Jan Twardowski mówi o Matce Bożej* (Magdalena Zajczyk, Uniwersytet w Białymstoku). Referat był próbą przedstawienia socjolingwistycznego fenomenu twórczości poetyckiej księdza Jana Twardowskiego, który z niezwykłą subtelnością potrafi łączyć specyficzną odmianę polszczyzny, określaną przez językoznawców mianem *języka religijnego*, z językiem potocznym. Głównym celem było wskazanie w twórczości Jana Twardowskiego najbardziej charakterystycznych środków językowych, które naruszają normy przyjęte w sakralnej odmianie polszczyzny. Z uwagi na obfitość materiału prelegentka uwagę skupiła na sposobach przedstawiania Matki Bożej i omówiła nietypowe pod względem socjolingwistycznym i kulturowym połączenia leksykalne. W dalszej części obrad Katarzyna Dembska (UMK Toruń) podjęła problematykę nazw zawodowych kobiet w świetle zmiany źródła normotwórczego współczesnego języka rosyjskiego. Jak podkreśliła referentka, nazwy zawodowe kobiet stały się w ostatniej dekadzie tematem szeroko dyskutowanym nie tylko w środowisku językoznawczym. Kontrowersje budzi zarów-

no forma wielu z nich, jak i sama zasadność ich stosowania. Problem ten wyraźnie występuje m.in. w języku rosyjskim. Wystąpienie było próbą odpowiedzi na pytanie, czy wzrost nazw zawodowych kobiet we współczesnym języku rosyjskim jest związany z procesem zmiany głównego źródła normotwórczego z języka literatury pięknej na język środków masowego przekazu (telewizji, radia, prasy, Internetu).

Obrady kolejnego panelu poświęcone zostały problematyce języka i technologii. Mikołaj Sobociński (UKW Bydgoszcz) przedstawił referat pt. *Mnogie przestrzenie – jednolite interakcje? Wpływ nowych technologii na postrzeganie przestrzeni oraz na komunikacje w i o przestrzeni*. W latach 90. XX w. nasze wyobrażenie o komunikacji i organizowaniu się społeczności musiało zostać na nowo zinterpretowane z powodu rozwoju i dostępności Internetu. Obecnie jesteśmy świadkami kolejnej zmiany w sposobie komunikowania się i postrzegania przestrzeni. Powodów takiej sytuacji jest wiele, w tym głównie rozwój nowych technologii, które przeddefiniują pojęcie przestrzeni i odległości oraz wyznaczają sposoby porozumiewania się i wymiany myśli. Początek XXI w. stał się prawdziwie *multimodalny*, udostępniając ludziom nieograniczone możliwości zdobywania informacji o nowych miejscach i przestrzeniach. W kolejnym wystąpieniu Joanna Fabiszak (Uniwersytet Szczeciński) podjęła problematykę ekspresywności statusów opisowych. Status opisowy jest nowym, nieopracowanym dotąd rodzajem komunikatu. Nie posiada żadnych odpowiedni-

ków w rzeczywistości sieciowej, jak i poza nią, oraz nie sposób umieścić go w zasadzie na żadnym z poziomów komunikacyjnych wyznaczonych przez D. McQuila. Referentka podjęła próbę głębszego zbadania tego typu form jako odmiennych od dotychczas poznanych przejawów interakcyjności.

Analogicznie do pierwszego dnia konferencji obrady zakończył panel prezentujący *varia*. Joanna Mielczarek (UAM Poznań), w oparciu o materiał wybranych dzieł najnowszej prozy polskiej i czeskiej, odniosła się do kwestii niestandardowych odmian języka w komunikacji literackiej. Z kolei Karina Giel (UAM Poznań) przedstawiła uwagi na temat językowego obrazu świata w chorwackich porównaniach frazeologicznych, zaś Monika Linke (UMK Toruń) wygłosiła referat pt. *Wschód – Zachód: poza opozycje binarna. Spotkanie kultur, religii i wartości w powieści Mapy dla zagubionych kochanków Nadeema Aslama z perspektywy krytycznej analizy dyskursu*.

Podsumowując obrady toruńskiej konferencji, podkreślić należy wielość zaprezentowanych wątków i perspektyw badawczych, spiętych jednak kłamrą zasygnalizowanej w tytule spotkania problematyki funkcjonowania języka w przestrzeni społecznej. Co prawda pod względem ilościowym przedstawiciele ośrodka toruńskiego zdominowali obrady konferencyjne, ale nie należy oceniać efektów obrad tylko poprzez kryterium kwantyfikatywne, bowiem pod względem jakościowym referaty reprezentantów innych uczelni wniosły niezwykle istotny wkład dla dopełnienia panoramy problemów badawczych poruszanych

przez młodych językoznawców z Torunia. Omawiana konferencja była już drugim spotkaniem organizowanym pod hasłem *Języka a socjum*, stąd też można sądzić, iż stanie się cyklicznym forum prezentacji rezultatów badawczych badaczy języka z różnych ośrodków naukowych Polski.

Ewa Pogorzala